

מורה מקצועי או מחנך - הבחנה מדומה | יוסף אבינון

אני מסכים לחלוטין עם הטיעון המרכזי של ד"ר איריס בקשי-ברוש, ולפיו אין מקום להפרדה הנהוגה במערכת החינוך שלנו בין מחנכי כיתות לבין מורים מקצועיים. לדעתי, הבחנה זו היא מלאכותית ושרירותית (שלא לומר שערורייתית). היא פוגעת לא רק בקידום המערכת והמורים (כפי שטוענת בצדק המחברת), אלא בעצם הווייתנו ומהותנו כמורים. אומר זאת בקול רם וצלול: מורה מקצועי שאיננו מחנך איננו ראוי כלל לתואר המכובד 'מורה'.

הבחנה בין מורה המלמד את מקצועות ההוראה לבין מחנך המלמד גישות וערכים היא הבחנה מדומה ומופרכת מעיקרה. אין לנו אפשרות של בחירה בין "להיות מורה מקצועי" לבין "להיות מחנך". כל הוראה - בין אם נרצה או נודה בכך, בין אם לאו - היא הוראה מחנכת. שני טעמים עיקריים לכך: אישיות המורה ומקצועות הלימוד.

המורה הוא בראש ובראשונה אדם בעל אופי וערכים מסוימים, כלומר בעל אישיות מסוימת. הוא איננו משאיר את אישיותו מחוץ לכיתה, אלא מביא אל ההוראה את אישיותו ואת ערכיו; את מחויבותו המוסרית לתכנים הנלמדים; ואת מחויבותו לתלמידים שהוא בא במגע עמם. המורה לא יכול שלא לחנך. הוא מחנך בהופעתו (צנועה, מעודנת ומכובדת או מתגרה, המונית ומרושלת), הוא מחנך בדיבורו (שקט, מנומס, רהוט ורבגוני או צעקני, תוקפני, משובש וחדגוני), הוא מחנך ברגשותיו (מכבד, אמפתי, כן וסובלני או משפיל, אטום, מזויף וקנאי), והוא מחנך בהתנהגותו, כמובן (עניו, יצירתי, כריזמטי, הגון ודמוקרטי או מתנשא, מקובע, נעדר מנהיגות, חסר יושרה וגזען). לחינוך ערכי סמוי ועקיף, כזה המושתת על דוגמה אישית, יש השפעה רבה ביותר על עיצוב אופיים של התלמידים והתנהגותם.

מקצועות הלימוד (לא רק המקצועות ההומניסטיים, אלא גם הריאליים) רוויים בערכים. המורים חייבים ללמד ערכים אלה. מורה מקצועי טוב הוא מורה שיודע להשתמש בערכים האלה כדי למנף את ההוראה ולהשביחה - לעשותה מעניינת יותר, מאתגרת יותר, איכותית יותר. באמצעות מקצועות הלימוד למיניהם החניך לומד להכיר את הטבע האנושי של החברה ושל היחיד, ומתוך כך הוא לומד להכיר גם את עצמו. הוא לומד להכיר ולזהות סטנדרטים וערכים דוגמת אמת, התבוננות רפלקטיבית וביקורתית, יושר אינטלקטואלי, סקרנות יוצרת, חופש, אחריות, כבוד האדם, שוויון, צדק, פלורליזם, שלום, קיימות ועוד רבים אחרים. הוא מעצב לעצמו תפיסה משמעותית של החיים האנושיים בכלל ושל חייו בפרט, והדבר מסייע לו להכין את עצמו לקראת העתיד.

אם מורים מנסים לפטור את עצמם מעיסוק בחינוך לערכים בהתבסס על הטענה כי הם מורים מקצועיים, הם חוטאים לייעודם כמורים ומדלדלים את ההוראה. ההוראה נעשית רזה (אוסף של ידיעות ועובדות יבשות, כזה שרובו ככולו נשכח מיד בתום הבחינה), משמימה ("הורגת את הסקרנות") ומשעממת (חסרת מעוף ודמיון יוצר).

לסיכום, ההפרדה הנהוגה במערכת החינוך שלנו בין מורה מקצועי לבין מחנך עושה עוול גדול למורים. היא "משטיחה" ומגמדת את עצם מהותנו וייחודנו כמורים. ההפרדה משדרת לנו מסר שקרי שאפשר (ולגיטימי) להיות מורה מקצועי בלי להיות מחנך. מורים צריכים וחייבים להיות הן אנשי מקצוע מעולים (פרופסיונליים), הן בני אדם ומחנכים בעלי שיעור קומה (אבינון, 1996).

אבינון, י' (1996). המורה הפרופסיונאלי ואישיות המורה. *החינוך וסביבו*, ית, 75-78.

"גדולה שימושה יותר מלימודה" | נריה גוטל

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, שנאמר "פה אלישע בן-שפט אשר-יצק מים על-ידי אליהו" (מלכים ב ג, יא). למד לא נאמר אלא יצק, מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה.

(בבלי, מסכת ברכות, דף ז, עמוד ב)

נאים דבריה של ד"ר איריס בקשי-ברוש, ובהחלט מזדהה אני עם אמירתה-הדגשתה כי היות המורה המקצועי פטור ממשמת חינוך היא "אבן נגף בקידום מערכת החינוך". ברם לדידי, אם אנו באים לדון בסוגיית פיצול חינוך מהוראה, הפרדת מחנכים ממורים מקצועיים מן ההיבט הארגוני, הרי דומני שנכון להקדים ולתת את הדעת לסוגיה זו מן ההיבט הערכי דווקא. סוף סוף ראוי שהאתיקה תקדם ותנחה את הארגון, לא להפך.

הנחה מקדמית לשיח זה שוללת את האמירה הגורסת כי כשם שמרצה למתמטיקה אינו משולש, כך מרצה לאתיקה אינו בהכרח אישיות מוסרית. לדידי, ההפך הגמור הוא הנכון: כל ה"מסתובב" בבית הספר - לא רק המורה, אך בוודאי ובוודאי המורה - עומד לנגד עיני תלמידיו בראש ובראשונה כאישיות חינוכית. כאן הכול מתחיל, וההוראה - ככל שהיא חשובה, והיא חשובה מאוד - היא נלווית.

הרב אברהם ישעיהו קרליץ (1878-1953), הלוא הוא ה"חזון איש", כתב בספרו *אמונה ובטחון* (פרק ד, סעיף טז) את הדברים האלה:

מן המפסידים היותר עיקריים, היות מלמד לרבים בלתי שלם במדותיו... אין דבריו נכנסין אל לב החניך, ולא עוד אלא שלומד ממעשיו יותר משיעוריו... התייחסות הרב לתלמידיו דורשת תכונות תרומיות ומצוי המדות... גדול שמושה יותר מלמודה, והתלמיד מחקה תמיד את רבותיו... המחנך - יפרה וירבה תולדותיו כדמותו וכצלמו...

לא רחוקים מכך הדברים שכתב לימים הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'ק (1903-1993) בספרו *איש ההלכה - גלוי ונסתר* (עמ' 228-229):